

b. el-Hâc), Trablus 1401/1982, neşreden giriş, s. 42; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, IV, 363; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 125-155; a.mlf., *GAS*, VI, 297; VIII, 71; IX, 66; Abdülhamid Seyyid Tilib, *Ğaribü'l-Kur'ân, ricâlühü ve menâ-hicühüm min İbn 'Abbâs ilâ Ebi Hayyân*, Küveyt 1986, s. 124-141; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988, I, 286-294; a.mlf., "İbn Hişâm ve Siresindeki Ğaribü'l-Kur'ân", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Ankara 1977, s. 5-6; İbrâhim Abdullah Rufeide, *en-Nahv ve kütübü't-tefsir*, Libya 1399/1990, I, 116, 153-175; C. H. M. Versteegh, *Arabic Grammar and Qur'anic Exegesis in Early Islam*, Leiden 1993, s. 47, 122, 182; J. Wansbrough, "Majâz al-Qur'ân: Periphrastic Exegesis", *BSOAS*, XXXIII (1979), s. 247-266; A. Rippin, "İbn Abbâs's al-Luġât fi'l-Qur'ân", a.e., XLIV (1981), s. 15-25; a.mlf., "İbn Abbâs's Ğarib al-Qur'ân", a.e., XLVI (1983), s. 332-333; Abbas Erhile, "Mecâzû'l-Kur'ân li-Ebî 'Ubeyde", *ed-Dâre*, XII/3, Riyad 1986, s. 235-246; Hasan M. Takî el-Hâkim, "Men ibtekera't-telîf fi Ğaribi'l-Kur'ân", *el-Mevsim*, sy. 2-3, Beyrut 1989, s. 630-631; W. Madelung, "Abû Ubayda Ma'mar b. al-Muthannâ", *Journal of Islamic Studies*, III/1, Oxford 1992, s. 51-52; Muhammed el-Hacevî, "Mecâzû'l-Kur'ân li-Ebî 'Ubeyde", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, VIII, Dübey 1415/1995, s. 82-89.

ADEM YERİNDE

MECCÂVİ (المجّوى)

Abdülkâdir b. Muhammed
b. Abdilkerim el-Meccâvî
(1848-1914)

Cezayir ıslah hareketinin öncülerinden,
âlim ve eğitimci.

Tilimsân'da doğdu. Mağrib-i Aksâ'nın kuzeybatısında yaşayan Meccâve kabilesine mensuptur. Babası Fas'ta tahsilini tamamlamasının ardından Tilimsân'da yirmi beş yıl kadılık yapmış, daha sonra Fas'a dönerek Karaviyyîn Camii'nde ders vermiş, kadılık ve müderrislik yaptığı Tanca'da vefat etmiştir. Abdülkâdir el-Meccâvî Tilimsân, Tanca ve Trtvân'da (Tittâvîn) öğrenim gördükten sonra Fas'a gidip Karaviyyîn'de tahsilini tamamladı. Hocaları arasında Muhammed b. Medenî Gennûn, Muhammed el-Alevî, Sâlih eş-Şâvî, Ahmed b. Süde ve Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî anılmaktadır. Ardından Tilimsân'a döndü ve 1286 (1869) yılında gittiği Kostantîne'de (Kosantîne) önce Sîdî el-Kettânî Camii'nde (1287/1870 veya 1290/1873), daha sonra din âlimi ve kadı yetiştirmek üzere Fransız yönetiminin açtığı okullardan Kettâniyye Medresesi'nde (1295/1878) müderrislik yaptı. Burada iki dilde yayımlanan haftalık *el-Müntehab* gazetesine

yazılar yazdı. 1877'de Kahire'de basılan ve Cezayir'e az miktarda sokulabilen *İrşâdü'l-müte'allimîn* adlı eserinde dinî ve millî değerlere bağlı kalarak çağdaş ilimlere ve yabancı dilleri bilmenin, çağdaş eğitim metotlarını uygulamanın gereğine işaret edip millî uyanışa giden yolun bundan geçtiğini dile getirdi. Bu küçük kitap, milliyetçi çevrelerin büyük takdirini kazandığı ölçüde Fransız sömürge yönetimi ve basını ile onları destekleyen bazı Cezayirli'lerin tepkisine yol açtı. Sömürge yönetiminin Cezayir halkının Fransız vatandaşlığını ve aile hukukunu benimsemesine yönelik telkin ve baskılarına karşı 1891'de şehrin önde gelenleri ve ulemânın sosyal, ekonomik ve özellikle Arapça öğretimi, İslâmî yargı ve eğitimi kapsayan kültürel talepleriyle ilgili olarak Fransız yönetimine sundukları tarihî mektubun yazılmasında öncül rol oynadı. Bu konuda hemen bir netice alınmadıysa da sonraki yıllarda bu yöndeki faaliyetlerin etkisi kendini gösterdi. 1906'da İslâm hukukunun kodifikasyonu için oluşturulan, on altı Fransız yöneticisiyle hukukçusunu yer aldığı heyette bulunan altı Cezayirli'den biri Meccâvî idi.

Kostantîne'de yirmi yıla yakın sürdürdüğü müderrislik görevinden sonra 1315'te (1897) Cezayir'e giden Meccâvî, yine resmî bir okul olan Cezayir Medresesi'nin (Seâlibiyye Medresesi) yüksek kısmında ders verdi. Burada Abdülhamîd b. Bâdis ile Tayyib el-Ukbî ve Muhammed Beşîr el-İbrâhimî gibi Cezayir ıslah ve bağımsızlık hareketi liderlerinin hocası olan Hamdân el-Venîsî, yine İbn Bâdis'in hocalarından ve Kostantîne Mâlikî müftüsü Mevlûd b. Mevhûb, Kostantîne Hanefî müftüsü Abdülkerim Baştarzî, Cezayir Hanefî kadısı Hammû İbnü'd-Derrâcî, Cezayir Mâlikî müftüsü ve Seâlibiyye müderrislerinden Muhammed Saîd İbn Zekrî, Mahmûd Kahûl, Ahmed el-Bûanî, Muhammed Bû Şerîr'in de aralarında bulunduğu birçok öğrenci yetiştirdi. Cezayir'de Sîdî Ramazan Camii'nde hatiplik yaptı. Zilkade 1332'de (Ekim 1914) Kostantîne'de vefat etti. Diğer kaynakların aksine R. Bencheneb Cezayir'de öldüğünü belirtir. Verdiği mücadeleden dolayı zehirlenerek öldürüldüğü de söylenmektedir.

Dinî ilimler yanında Arap dili ve edebiyatı, astronomi, matematik, iktisat gibi ilim dallarında, ayrıca Batı kültürü konusunda bilgi sahibi olan Meccâvî eserlerinin çeşitliliğine de yansıyan ansiklopedik bir âlim özelliğine sahipti. Uzun zaman müderrislik yapan Meccâvî kaleme aldığı

bazı eserlerde eğitimle ilgili görüş ve tecrübelerine yer vermiştir. Dönemindeki diğer bir kısım âlimler gibi Cemâleddin-i Efgânî ve Muhammed Abduh'un fikirleri doğrultusunda Selefî ve geleneksel ıslahçı tavrıyla bid'atlara ve tasavvuf ehlinin bazı uygulamalarına karşı çıkmıştır. İslahçı fikirleri savunan haftalık *el-Mağrib* gazetesinde (1903-1913) on beş günde bir çıkan *el-İhyâ'* dergisinde (1906-1907) yazılar yazmış, Fransız okullarından mezun olan Cezayirli gençlerin 1894'te kurduğu, eğitim ve kültürel faaliyetleri yanında Cezayir'in bağımsızlığını da hedef alan el-Cem'iyyetü'r-Reşidiyye gibi kuruluşların kültür faaliyetlerine katılarak onları desteklemiştir. Muhafazakâr-ıslahçı bir çizgide yer almakla birlikte bu yaklaşıma sahip âlimlerin çoğunun aksine Fransızca eğitime, Batı uygarlığının birtakım kurumlarını benimsemeye ve modern bilimlerin öğrenilmesine karşı değildi. Öğrencilerinden Mevlûd b. Mevhûb'un sosyal problemleri dile getirdiği kasidesine 1912'de yazdığı *el-Lüma' 'alâ nazmi'l-bida'* adlı şerhin mukaddimesinde ıslah ve kalkınmanın yolunun eğitimden geçtiğine, çocuklar ve kadınların eğitiminin önemine dikkat çekmiş, yalnız dinî ilimleri öğrenmenin artık yetmeyeceğini, modern bilimleri de öğrenmek gerektiğini belirtmiştir. Kendisinin, arkadaşları ve öğrencilerinin İslâmî eğitim ve öğretim konusundaki çabaları ferdî planda kaldığından önemli bir başarı elde etmediyse de 1931'de kurulan Cem'iyyetü'l-ulemâ'l-müslimîn'in ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Eserleri. *İrşâdü'l-müte'allimîn* (Kahire 1294); *Naşihatü'l-mürîdîn* (Tunus, ts.); *Şerh 'alâ Manzûmeti Muhammed el-Mecrâdî es-Selâvî* (Kostantîne 1878); *Şerhu'l-Lâmiyyeti'l-Mecrâdiyye fi'l-cümel* (Annâbe 1894); *Şerhu Kaşideti Muhammed el-Menzilî et-Tûnisî* (Cezayir, ts.); *Naşihatü'l-işvân: Şerh 'alâ manzûmeti Âdâbi'l-mürîdîn li-Muhammed el-Menzilî* (Tunus 1313); *Kitâbü'l-İfâde li-men ya'tlubü'l-istifâde* (Cezayir 1901); *Şerhu Şevâhidi İbn Hişâm* (Kostantîne, ts.); *Nüzhethü't-tarf fi'l-me'ânî ve's-şarf* (Cezayir, ts.); *Şerhu'l-Cümelî'n-naşviyye* (Cezayir, ts.); *ed-Dürerü'n-naşviyye 'ale'l-Manzûmeti's-Şebrâviyye* (Cezayir, ts.); *Şerhu Manzûmeti İbn Gâzî fi't-tevkîit* (Kostantîne, ts.); *el-Ferîdetü's-seniyye fi'l-â'mâlî'l-ceybiyye* (Cezayir 1321); *el-Mirşâd fi mesâ'il-i-iktisâd* (Cezayir 1904, Ömer Berihmât ile birlikte); *el-İktisâdû's-siyâsî* (Cezayir, ts.);

Risâle fi mes'ûli'l-kesb ve'l-ihtiyâr (Cezayir, ts.); *Tuhfetü'l-aşyâr fi'l-cebr ve'l-ihtiyâr* (Cezayir, ts.); *el-Kavâ'idü'l-kelâmiyye* (Cezayir 1329); *el-Lüma' alâ nazami'l-bidâ'* (Cezayir 1330).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, II, 1291; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 286-287; Hifnâvi, *Ta'rîfû'l-hâlef bi-ricâlî's-selef*, Beyrut 1402/1982, II, 453-457; Ammâr et-Tâlibî, *İbn Bâdis: Hayâtühü ve âşâruh*, Beyrut 1403/1983, I, 19-25; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyün ve eşeruhâ'l-ışlâhî fi'l-Cezâ'ir*, Cezayir 1985, s. 92; A. Christelow, *Muslim Law Courts and the French Colonial State in Algeria*, Princeton 1985, s. 24, 206, 213, 216, 230-234, 255-256, 263; Ebû'l-Kâsim Sa'dullah, *Ebhâş ve ârâ' fi târîhi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1990, II, 193-195; a.m.f., *el-Hareketü'l-va'ıaniyyetü'l-Cezâ'iriyye*, Beyrut 1992, II, 135, 140, 144, 147-148, 188, 294, 386; a.m.f., *Târîhu'l-Cezâ'iri's-şekâfi*, Beyrut 1998, III, 34, 91, 125, 128, 129, 130, 287, 390; IV, 373, 467, 471, 533; V, 232, 235, 314, 489; VI, 38, 209, 220-223, 241, 331-332; VII, 146, 153-154, 157, 173, 196-197, 279-280; VIII, 45, 77, 98, 165, 210-211, 249, 259; R. Bencheneb, "al-Madjudjawi", *El'2* (İng.), V, 1029-1030.

AHMET ÖZEL

MECDÎ, Mehmed

(ö. 999/1591)

Osmanlı edip ve şairi,
biyografi yazarı.

Edirne'de doğdu. Babasının adı Abdulah'tır. İlimiye ailesine mensup olmasından dolayı "Çelebi" unvanıyla anılır. Dönemin âlimlerinden Kaf Ahmed Çelebi'nin dânişmendî olarak onun yanında yetişti ve kısa sürede temayüz etti. Erken yaşlarda edebiyatla meşgul oldu, şairler yazdığı gibi okuduğu Arapça ve Farsça eserlere tenkitlerde bulundu. Bir tavsiyeye uyarak Taşköprizâde'nin Arapça eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye'sini Türkçeye çevirmeye başladı. Karamanî Ahaveyn Mehmed Çelebi'nin bir rivayete göre Sultan Bayezid Medresesi müderrisliğinden (Âşık Çelebi, vr. 117^b; Kınalızâde, II, 854), diğer bir rivayete göre Sahn müderrisliğinden (Atâî, s. 334) mülâzımı olan Mecdî Çelebi kadılık görevini tercih ederek Rumeli kazaskerliğine bağlı Ösek'te ve diğer bazı kaza merkezlerinde kadılık yaptı ve günlük 150 akçe kapasiteli kadılığa kadar yükseldi. Daha sonra İstanbul'a geldi ve burada vefat etti. Ölümüne, "Mecdî'ye rahmet edat Rabb-i mecîd" misralı ile tarih düşürülmüştür. Mezarı İstanbul'da Edirnekapı dışındaki Emîr Buhârî Tekkesi civarındadır.

Tercüme ve telif birkaç eseri bulunan Mecdî Çelebi aynı zamanda şair olup çoğunluğu gazellerinden meydana gelen bir divançesi vardır. Ayrıca Seyfiyye adında Arapça edebî bir risâlenin müellifidir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3415/5, vr. 28^b-30^b). Tezkirelerde "kalemiyye" tarzında yazıldığından söz edilen (Âşık Çelebi, vr. 117^b; Beyânî, s. 250) Şem'iyye adlı risâlesinin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır (örnek parça için bk. *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, s. 324). Çağdaş Âşık Çelebi tarafından "benzersiz bir şair, akrandan üstün âlim, nesri kuvvetli bir münşi" olarak nitelenir. Edirne'de kendisiyle defalarca görüşen ve sohbetlerinde bulunan tezkire sahibi Ahdî ise nazma aşırı meymelin olduğunu, Anadolu şairlerinin divanlarından yaptığı seçmelerle bir câmiu'n-nezâir meydana getirdiğini ifade eder (*Gülşen-i Şuarâ*, s. 175 vd.). En önemli tercümesinin Abdülkâdir el-Kureşî'nin *el-Cevâhirü'l-mudîyye fi tabakâti'l-Hanefiyye* çevirisi olduğu belirtilmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, III,

139). Şiirde hemşehrisi Emrî Emrullah'ın tesirinde kaldığı bildirilen Mecdî'nin özellikle kaside ve gazel türlerinde şiirleri vardır. Bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde bulunan (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 398) divançesindeki gazelleri şûhâne ve âşikane bir üslûpla kaleme alınmıştır. Gazellerinden başka nükteli kıtaları ve zarifane muammaları da olan şairin bir kırk hadis tercümesi bulunduğunu Âli Mustafa Efendi kaydeder (*Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, s. 324).

Mehmed Mecdî, asıl şöhretini eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye'nin tercümesi olan *Hadâiku's-Şekâik* ile yapmıştır. Daha ziyade *Tercüme-i Şekâik* (*Şekâik Tercümesi*) olarak anılan eser aslı kadar ün kazanmıştır. Kendi ifadesiyle, kadılık mesleğinin verdiği meşgaleler yüzünden tercüme ve ikmal çalışmalarını ancak 1587 yılında tamamlayabilen Mecdî, eserini devrin padişahı III. Murad'a takdim etmiştir (*Şekâik Tercümesi*, s. 13, 527). *Hadâiku's-Şekâik* Taşköprizâde'nin eserine dayalı yeni bir çalışma olarak kabul edilebilir.

Mehmed Mecdî'nin *Şekâik Tercümesi*'nin ilk iki sayfası (İstanbul 1268)

